

Militärtopografisk kartritning i Finland för 150 år sedan.

Efter sin utnämning år 1775 till chef för Savolaksbrigaden och därmed till ansvarig ledare av försvaret vid Finlands ostgräns vidtog G. M. Sprengtporten effektiva åtgärder för kartläggning och militär- topografisk undersökning av gränstrakterna. Officerare beordrades att rekognoscera områden för eventuella framtida krigsoperationer (Rantasalmi, Sääminge, Sulkava och Puumala socknar) och av dem upptagna topografiska kartor renritades med anlitande av yngre hjälpkrafter på chefens militärboställe Brahelinna. — Sprengtporten själv, som i unga år hade deltagit i rekognosceringen av trakten mellan Abborfors och Nyslott¹ var i besittning av erforderlig sakkunskap för kartläggningsarbetets organisation och anställde kunniga instruktions- officerare för fältmätningens omedelbara ledning. Ur denna början till landets topografiska utforskande framväxte såsom känt efter hand tanken på grundande av en inhemsk läroanstalt för utbildande av officerare vid finska armén och planerna förverkligades genom konung Gustaf III:s förordnande av år 1779 om stiftande av Haapaniemi krigsskola i Rantasalmi socken.

Topografiska kartors upptagning, deras omsorgsfulla färgläggning och gravering nådde vid skolan snart en hög grad av fullkomlighet och tillkommer främsta förtjänsten härav den skicklige topografofficeren överstelöjtnant *Otto Carl von Fieandt*, som under en lång följd av år verkade som ordinarie lärare i rekognoscering och kartritning vid krigsskolan och som gemensamt med sin mångåriga medarbetare den framstående pedagogen överstelöjtnant *Samuel Möller* lyckades förmå de ryska maktägande att efter Finlands erövring 1809 återupprätta

Uppsatsen är tillkommen med anledning av ett par gåvor till Nationalmuseets samlingar:

5 st. militärtopografiska kartor från 1700-talet, skänkta av v. statsrådet August Ramsay; 17 st. situationsteckningar utförda i juni 1815 av Haapaniemikadetter och O. C. v. Fieandts bok »Om Sättet att rita Militäriske Cartor», Åbo 1804, skänkta av Carl Enckell.

¹ *Sigurd Nordenstreng*, Haapaniemi Krigsskola s. 11, Helsingfors 1930.

skolan, varvid Kejsaren-storfursten utnämnde v. Fieandt till skolans föreståndare.

En utförligare beskrivning av dennes verksamhet och levnadsöden faller utom ramen för dessa anteckningar, men innan några märkliga av honom rekognoscerade och graverade kartor nedan utförligare behandlas, torde några uppgifter om honom själv, hans deltagande i 1788–1790 års krig och senare verksamhet såsom siste chef för krigsskolan före dennas överflyttning till Fredrikshamn i korthet böra anföras.

Otto Carl von Fieandt, son till majoren C. J. von Fieandt föddes år 1758. Vid 17 års ålder inskrevs han som fänrik vid Savolaks regemente, men redan som 14-åring hade han deltagit i rekognosceringsarbeten vid Finlands östgräns. Under somrarna år 1777 och de närmast följande åren, då Sprengtporten förde befälet över Savolaksbrigaden, utförde v. Fieandt självständiga kartupptagningar tillsammans med Samuel Möller och ett antal yngre officerare, vilkas arbeten förvaras i Kungl. Krigsarkivet i Stockholm.¹ v. Fieandt hade varit skattmästare i Walhallaorden och var »Wallfauder för Commenderiet Gyldene Bågen».² Vid utbrottet av kriget mot Ryssland 1788 tjänstgjorde v. Fieandt såsom adjutant hos dåvarande brigadchefen överste Hastfehr och hyste stor beundran för dennes företrädare Sprengtporten, vilken han betecknat såsom »sin störste välgörare» och i vars delvis äventyrliga planer han måste hava varit invigd. Enligt Nordenstreng³ torde han även hava förmedlat Sprengtportens korrespondens med Hastfehr och varit närvarande vid de tillfällen, då nämnda herrar i hemlighet sammanträffade. Enligt Ehrenströms anteckningar hade v. Fieandt redan under vintern 1786–87 besökt Petersburg i ett av Brunow givet hemligt uppdrag — tydligen för att utverka ryskt finansiellt stöd.

Av alla kända fakta att döma torde Hastfehr och v. Fieandt vid krigsutbrottet ävensom någon tid därefter hava förhållit sig passiva till Anjala förbundet, men läto övertala sig till inträde i detsamma efter det officerarna i avsked Lars Glansenstjerna och K. W. Ramsay i förbundets angelägenheter besökt Savolaksbrigaden, som då blockerade Olofsborgs fästning och besatte krigsviktiga positioner i dennas närhet.

Till brigaden hörde vid krigsutbrottet bl.a. följande truppavdelningar: Karels dragoner under befäl av överstelöjtnant C. G. Ehrn-

¹ Jmfr. *Bruno Lesch*, Jan Anders Jägerhorn, s. 14.

² *E. S. Tigerstedt*, Torsten Tavast och hans omgivning, Helsingfors 1909, s. 165.

³ A. a., sid. 45.

rooth, Savolaks regemente under överste Magnus Brunow och Savolaks jägare, som kommenderades av överstelöjtnant O. W. Ramsay.¹

Krigshandlingarna började med provokationen vid Vuoldensalmi (Wuoltee mellan Kitula och Hauklappi) den 20 (28?)² juni 1788 varefter överstelöjtnant Ramsay³ den 5 juli med 150 man och 2 kanoner framträngde till »Käskylaks» (Pääskylahti) öster om Nyslott samtidigt som Hastfehr avgick sjöledes till Tuunansaari och Pungasalmi (Tuunaansaari och Punkasalmi). Blockaden av Nyslott fortgick fr. 3 juli till den 21 augusti 1788, då den i strid mot konungens uttryckliga order och efter brevväxling mellan Hastfehr och den ryska befälhavaren av den förstnämnde upphävdes. Den 21 juli anföllo ryssarna överstelöjtnant Ehrnrooths trupp vid Kärnäkoski och denna trakt blev skådeplats för krigshandlingar även tvenne gånger senare, den 15 och 30 april 1790.

Över platserna för nämnda krigshändelser finnas bevarade under v. Fieandts effektiva medverkan tillkomna topografiska kartor, som av verkliga statsrådet August Ramsay nyligen donerats till Haapaniemisamlingen å Finlands Nationalmuseum. Kartsamlingen består av:

1) En färglagd handritning: »Speciell Karta öfver Wuoldensalmi Belägit på Landsvägen emellan Pumalasund och Wilmanstrand. Rekognoscerad af O. C. von Fieandt, ritad av C. J. von Kræmer.» I kartans beskrivning heter det bl.a. »Detta Pass attackerades av Ryssarna d. 28 Junii 1788 och gaf anledning till sidstförflutit Krig.» Fig. 1.

2) Ett färglagt kopparstick »Situations Charta öfver trachten omkring Nyslotts fästning, rekognoscerad under kriget 1788 och ritad av O. C. von Fieandt.» Å kartan finnes bl.a. antecknat »Den 3 Julij 1788 intogs Nyslotts stad jemte trachten omkring Fästningen och fördeltes Troupperna till Bloquade på följande sätt — — — Den 21 augusti uphäfdes bloquaden och Troupperne marcherade inom egen Gränts, utan at Ryssarne uppgäfvo Fästningen oagtat deras stränga hungersnöd.» Fig. 2.

3) Ett färglagt kopparstick »Situations Charta öfver Tunan och Pungasalmi belägne på Ryska sidan, det förra 28 och det sednare 35 virst ifrån Nyslott. Grav. af O. C. von Fieandt.» I beskrivningen heter det »Dessa betydande Pass hvaröfver Landsvägen passerar ifrån Nyslott til Kexholm och Viborg innehades av Svänkska Troupper under Bloquaden af Nyslott år 1788 och voro här detacherade — — — hvilka då Bloquaden uphäfdes marcherade inom egen gränts.»

¹ *Mankell*, Anteckningar rörande Finska Arméns och Finlands krigshistoria, s. 327, Stockholm 1870.

² *Mankell*, a. a., s. 330.

³ *Mankell*, a. a., s. 333.

Fig. 1. »Karta öfver Wuoldensalmi.»

4) Ett färglagt kopparstick »Situations Charta öfver Parda och Kärnäkoski, belägna i Ryssland 7 mil från St. Michel på landsvägen till Willmanstrand, ritad af O. C. von Fieandt». I beskrivningen heter det »Här föreföllo 3:ne betydande affärer under sidsta Kriget 1:o Den 22 Julij 1788 — — — 2:o Den 15 April 1790 — — — 3:o Den 30 April 1790 — — —». Överstelöjtnant Carl Gustaf Ehrnrooth, vars trupp här attackerades den 22 juli 1788 är i kartans beskrivning omnämnd såsom general, vartill han befordrades år 1797. Kartan har sålunda graverats efter sistnämnda år och förmodligen under den tid 1797—1799 då Ehrnrooth hade överinseendet öfver krigsskolan.

Kartorna synas av å desamma upptagna data hava tillkommit i krigshistoriskt syfte, möjligen för att illustrera en i sinom tid påtänkt historik öfver kriget. Kartornas renritning och gravering torde hava skett vid sekelskiftet, i varje händelse före utbrottet av 1808—1809 års krig. Därom vittnar utom anteckningarna »sidstförflutit krig» även den omständigheten att ett flertal färglagda avtryck efter de graverade plåtarna N:o 2, 3 och 4 finnas å Kungl. Krigsarkivet i Stockholm, där de uppenbart legat outnyttjade efter mottagandet. De graverade kopparplåtarna till kartorna finnas bevarade bland Haapaniemisamlingarna å Finlands Nationalmuseum. Graveringen utfördes i regeln av v. Fieandt personligen, stundom under medverkan av

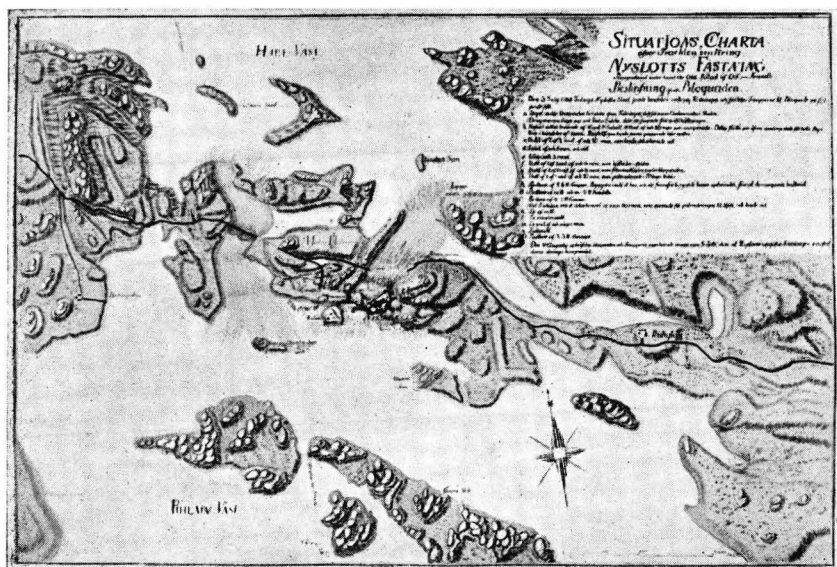

Fig. 2. Karta över Nyslott med omnejd.

någon kadett, som erhöll specialundervisning i graveringskonsten. Flere plåtar undgingo den allmänna förstörelsen vid Haapaniemibranden år 1818, då samtliga byggnader med inventarier jämte bibliotek m.m. förstördes och endast den av v. Fieandt bebodda flygeln räddades.

Kartan över Wuoldensalmi synes icke hava blivit graverad, men den av C. J. von Kræmer gjorda ritningen har utförts i samma skala och med samma teknik som de trenne kopparsticken. Kartan erbjuder ett historiskt kuriositetsintresse såtillvida, som densamma, utförd efter O. C. von Fieandts original, försetts med påteckningen »Detta pass attackerades av ryssarne 28 Junii 1788» vilket av Anjala-männen, som beskyllde konungen för att hava egenmäktigt och med svek provocerat kriget, förnekades. v. Fieandt hade såsom ovan nämnt anslutit sig till förbundet 1788 och måste genom sin adjutantställning hava varit underkunnig om oriktigheten av påståendet, som därför knappast med hans samtycke kunnat hava ingått i kartans beskrivning.

Historikerna äro nämligen ense om uppfattningen att »den tarvliga maskeraden i Puumala»¹ varit arrangerad enligt konungens önskan och att någon rysk attack då icke ägt rum. Hastfehr berättade själv »på ära och tro» att han utskickat bonddrängar, vilka från ryska sidan lossade några skott över strömmen.²

¹ Nordenstreng, a. a., s. 42.

² Montgomery, s. 329.

Efter kriget blev v. Fieandt jämte Hastfehr ställd inför krigsrätt för delaktighet i Sprengtportens stämplingar och medan Hastfehr erkände och fick nåd, frikändes v. Fieandt, som nekade till alla beskyllningar. Den sistnämnde bevarade emellertid goda relationer till Gustaf III:s motståndare och blev under Reuterholmska regimen befordrad till överstelöjtnant samt utnämnd till ordinarie lärare vid Haapaniemi krigsskola år 1794.¹

Åberopade anteckning om det ryska anfallet såsom upphov till kriget, måste hava tillkommit vid renritningen av v. Fieandts karta även utan någon som helst avsikt att framhålla författarens lojalitet gentemot konungen, ty kartan har av C. J. von Kræmer (född 1782) kunnat kopieras icke före tiden närmare sekelskiftet, då v. Fieandt redan var välbeställd innehavare av lärareplatsen i Haapaniemi.

Till de av v. statsrådet Ramsay donerade kartorna hör även

5) ett färglagt kopparstick »Situations Charta öfver trakten omkring Finska armeens lägerställe Lill Luolais Malm jemte Tavastehus stad, rekognoscerad 1802 av major O. Gripenberg, graverad av O. C. von Fieandt.» Även motsvarande kopparplåt har bevarats i Haapaniemisamlingen och beträffande kartan finnes i övrigt ett brev av den 24 mars 1805 från v. Fieandt till förre regementskamraten Torsten Tavast², vilken synes hava hjälpt brevskrivaren med distributionen av färglagda avtryck därav till ett pris av 1½ Rdr per stycke.

Bland de Tavastiska pappren finnes enligt uppgift därjämte en redovisning betr. försäljning av 9 kartor och 30 exemplar av v. Fieandts broschyr »Om Sättet att rita Militäriske Cartor och att med säkerhet urskilja föremålen, som i dem böra utsättas», Åbo 1804. Till texten av denna handledning är bilagd en av författaren »imaginerad Carta öfver Ny stad med exempel av alla slags situationer, som »Kongl. Maj:t Nädigst täckts låta gravera.» v. Fieandt uppger i broschyrens företal hava »funnit sin skyldighet fordra att, jemte denna beskrifning utgifva samma Carta med blotta pennteckningen, vilken tjänar till grund för nybörjare i konsten, som bortskymmes till större delen av skuggorna i en färdiggjord Carta.» v. Fieandt fortsätter: »I fall detta arbete skulle medföra en önskad nytta, ämnar författaren framdeles tillägga en utförlig afhandling om sättet att författa militäriske Cartor efter naturen, så väl, då tiden tillåter, med yttersta noggrannhet, som, då det fordras att hastigt och med blotta ögnamåttet göra en sådan förrättning, så, att den blir tjenande till sit ändamål.» Huruvida v. Fieandt utfört denna sin avsikt är icke bekant.

¹ Nordenstreng, a. a., s. 45.

² Tigerstedt, a. a., s. 164.

Av på Nationalmuseum befintliga 8 kopparplåtar, höra fyra till ovan nämnda krigskartor, en till vardera av de nedannämnda kartorna över Åminne och över Kajana, och två föreställa samma »imaginerade» terräng omkring »Nystad» till v. Fieandts ovanberörda handledning i situationsteckning. Av de sistnämnda är den ena graverad av v. Fieandt själv, återgivande pennteckningens streck och med indelning i rutor för underlättande av situationstecknens beskrivning i broschyrens text; den andra blev utförd på Kung. Maj:s order av Akrel med bortlämnande av rutorna och med ytetsning, tack vare vilken på avtrycket jämväl de å originalet i akvarell utförda skuggorna framtråda. Avtryck av den Akrelska plåten saknas i ovan nämnda exemplar av skriften, men finnes tidigare bland museets samlingar.

Av graverade kartor hänförande sig till 1788—1790 års krig, vilka uppenbart utförts i samma avsikt som de ovannämnda finnas på Finlands Nationalmuseum tidigare:

Charta öfver Anjala Pass som visar Svenska Defensionsplanen sedan Ryssarne blifvit mästare af Bryggan natten imellan d. 14 och 15 Aug. 1789.

Charta öfver Laita-Silda Pass.

Situations Charta öfver Walkiala-Kyrkby Belägen på Ryska sidan. Recogn. År 1790 af A. F. Palmfelt, Grav. af O. C. von Fieandt.

Plan av Actionen den 28 Junij 1789. På Uddis Malm Wunnen af Hans Kongl. Maj:t öfver en Corps Ryska Troupper. Författad af Carl N. af Klercker Öfverste. Graverat af J. Gillberg.

Situations Charta öfver trachten omkring Davidstad. Recognoscherad år 1779 af G. H. Jägerhorn, grav. af O. C. von Fieandt.

Av kartor förvarade på krigsarkivet i Stockholm kunna i detta sammanhang bl.a. nämnas:¹

Charta öfver Sordavala Stad belägen i Ryssland, tre mil från Svenska gränsen, grav. af O. C. von Fieandt. — Kartan omnämnes i den sistnämndes brev av 24 mars 1805 till Torsten Tavast »med hvilken gravure jag sjelf är rätt nögd».

Charta öfver Savitaipal Till upplysande af Attaquer, d. 4 Junii 1790. »Explication» undertecknad av Samuel Möller. J. Gillberg sculpsit.

Charta öfver slaget vid Uddis Malm den 28 Junij 1789 under Konungens Egit Höga anförande. J. Gillberg sculpsit.

¹ Kungl. Krigsarkivet har sedermera som gåva till Nationalmuseum överlämnat exemplar av bl.a. dessa kartor.

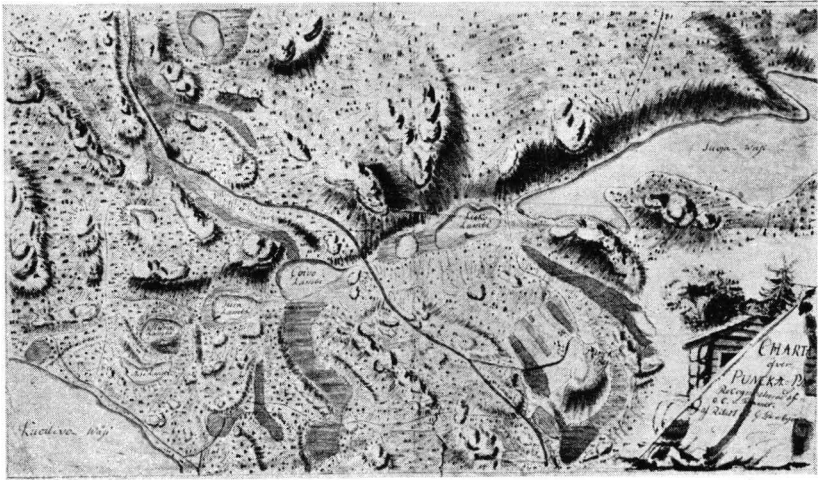

Fig. 3. »Charta öfver Puncka Pass.»

Följande handteckningar av samma art som ovannämnda karta över Wuoldensalmi, ehuru mindre omsorgsfullt utförda än denna, finnas på Finlands Nationalmuseum:

Charta öfver P u n c k a P a s s recognoscherad af O. C. v. Fieandt af Ritadt av G. Joh. v. Essen (d. 19 Mars 1795). Fig. 3.

Speciell Charta öfver P u h i n k o s k e n P a s s. Belägit på Ryska sidan i Mäntyharju Soken. Recognoscerat under kriget år 1790 af Major Möller. Ritadt på Nädigste Befallning af O. C. v. Fieandt F. E. de Carnall. (Kartan torde enl. en anteckning å densamma hava tillhört A. C. v. Platen, sedermera kongl. svensk General Adjutant.)

Att O. C. v. Fieandt utförde rekognoceringar för andra än militära ändamål framgår även av den på Nationalmuseet förvarade kartan:

Speciell Charta öfver L a d u g ä r d s G ä r d e t och D j u r g ä r d e n med deromkring liggande Situationer Recognoscerad i Maji Månad 1794 av O. C. v. Fieandt. Copierad av Gustav Krook. Denna stora laverade handteckning (93,5 × 42 cm) är utförd kort före v. Fieandts utnämning till ordinarie lärare i Haapaniemi.

Efter det Haapaniemi krigsskola till följd av det ryska anfallet år 1808 blivit tvungen inställa verksamheten, återupprättades densamma såsom nämnt tack vare v. Fieandts och Samuel Möllers kloka och energiska åtgärder av Finlands erövrare, kejsar Alexander I. Därvid förtjänar ihågkommas att på samma sätt som strävan att erhålla en militärtopografisk beskrivning över Östra Finland i tiden gav anledning till att det på Brahelinna av G. M. Sprengtporten

inrättade »Ritcontoiret» utbildades till Krigsskolan i Haapaniemi, blev det av Finlands nye härskare erkända behovet av samma landsdels noggranna kartläggning främsta drivfjädern för successivt återupprättande av kadettskolan. Det av v. Fieandt tillsammans med Samuel Möller utarbetade och till ordföranden för finska kommittén i Petersburg, greve G. M. Armfelt, inlämnade förslaget blev — i någon mån beskuret — förverkligat genom kejsarlig befallning av år 1812 om upprättande av en »Finsk Fältmätningsscorps» med sex ordinarie och ett obegränsat antal extra kadetter, som skulle erhålla undervisning i fältmätningssacket. Rekognosceringen skulle årligen påbörjas tidigt på våren och fortsättas så långt in på hösten, som vederleken det tillåte. Vintern skulle användas till ritning och undervisning i allt, som hör till fältmätningssutbildningen. Beträffande sistnämnda undervisning siktade v. Fieandt och Möller längre än vad från ryskt håll i början godkändes, och tack vare deras av G. M. Armfelt stödda ansträngningar erhöles redan fyra år senare kejsarligt samtycke till att skolans undervisningsprogram utvidgades med allmänna och speciella militärrännen, som berättigade utdimitterade kadetter till officersbefordran vid samtliga vapenslag.

Man kan icke nog förvåna sig över att landets nye härskare hyste så stort förtroende för folkets lojalitet, att han på samma plats, med samma lärare och samma undervisningsspråk — endast med den förändring, att officiella betyg utfärdades ävensom skriftväxlingen ägde rum på franska — återupprättade en för finska ynglingar avsedd officersskola, som existerat tre decennier före erövringen och vars tidigare elever kämpat mot Ryssland i tvenne krig. Samuel Möller ansåg redan under svenska tiden utbildandet av inhemska ämbetsmän för Finland såsom skolans främsta mål, och då förändrade politiska förhållanden erfordrade särskilda kvalifikationer av högre stats-tjänstemän, som vid sin ämbetsutövning komme i beröring med ryska myndigheter, kunde kadettskolan i Haapaniemi enligt Möller fylla en synnerligen viktig fosterländsk uppgift.

Genom dess återupprättande såsom fullständig officersskola, varvid den genom kartritningens höga nivå förvärvade prestigen hos de maktägande underlättade betänkligheternas ignorering, erhöles för Finland den värdefulla förmånen att kunna uppfostra ynglingar för den militära och högre ämbetsmannabanan och talrika före detta Haapaniemikadetter återvände under årens lopp efter någon tids tjänstgöring i Ryssland till hemlandet för att här intaga högre administrativa poster eller ägna sig åt verksamhet, vid vilken språkkunskap ävensom erfarenhet i förmågan att umgås med ryska makthavande kunde i fosterlandets intresse utnyttjas. Läroanstalten fyllde därmed ett vik-

tigt behov, och genom dess verksamhet eliminerades faran att förmedlingen mellan Finland och Kejsardömet råkat i händerna på landets språk behärskande män av rysk härkomst, såsom det genom överhetlig kränkning av grundlag ett sekel senare blev fallet.

Den sålunda år 1812 under namn av »Finska Topografiska Korpsen i Haapaniemi» återupprättade läroanstalten ställdes under greve G. M. Armfelts högsta överinseende med v. Fieandt som chef och Samuel Möller som informationsofficer (klassinspektör). Redan första sommaren övningar under v. Fieandts personliga ledning omfattade bl.a. fältmätning å G. M. Armfelts jordegendom Åminne i Halikko, varöver kartor graverades på koppar. Av plåtarna finnes åtminstone en, graverad egenhändigt av v. Fieandt under medverkan av kadetten, sedermera läraren i topografi vid Finska kadettkåren i Fredrikshamn C. M. Nylander bland Nationalmuseets samlingar. Då Armfelt i brev av 27/X 1813 tackade v. Fieandt »för det soignerade arbetet», uttalade han tillika en önskan att erhålla flere avtryck »i o.f. distribution i Petersburg för att visa, vad man även i Savolaks kunde uträtta, när vilja och verksamhet gävo varandra handen». Såsom Carl von Bonsdorff anför i historiken över G. M. Armfelt¹ skulle enligt Armfelts önskan de av v. Fieandt graverade plåtarna stanna på Haapaniemi »som en souvenir av v. Fieandt till en inrättning, som han skapat». Armfelt såg gärna »att tid till inlärandet av den nyttiga och agréabla graveringskonsten medgavs dem som hade hand och lust därför». I samma citerade brev av 27/X 1813 nämnde Armfelt att en graverad karta över de år 1813—1814 utförda rekognosceringarna i Kajana skulle göra sensation i Petersburg »och detta okända land kunde få v. Fieandt att tacka för sitt återupplivande». Initiativet förverkligades och plåten till nämnda Kajanakarta, graverad av kadetten C. M. Nylander och försedd med franskspråkig dedikation till exellensen greve Armfelt finnes i Haapaniemikollektionen å Nationalmuseet.

Under sommaren 1816 kartlade kadetterna bl.a. general Sprengtportens egendom Hetala gård och utförde rekognosceringar vid gränsen mot Östkarelen. Alla dessa arbeten utfördes enligt den av O. C. v. Fieandt införda metoden för situationsteckning och kartritning, som år 1817 ändrades till en vid ryska generalstaben då antagen.

Såsom ett led i reklamen för Haapaniemikadetternas kartritningsförmåga torde betraktas den efter Armfelts död under juni 1815 å skolans tre klasser färdigställda serien av 17 st. situationsteckningar, som förmodligen i demonstrationssyfte sänts till Petersburg, varest de

¹ *Bonsdorff, G. M. Armfelt IV, s. 206.*

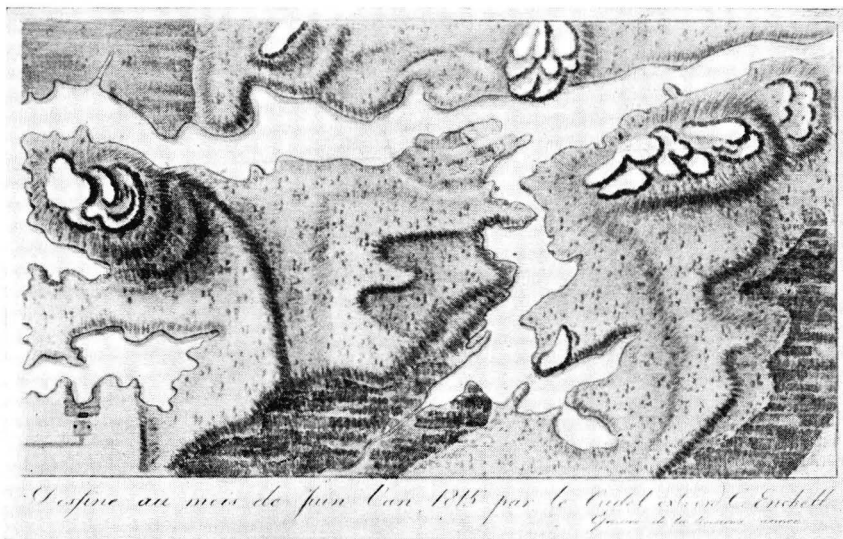

Fig. 4. Kartskiss utförd av C. G. Enckell 1815.

den 28 III 1832 införlivats med Krigsministeriets »Militärtopografiska Depot», såsom av stämplor på teckningarna framgår. På vilka vägar teckningarna återkommit till Finland, där de från ett gammalt hemsamlingar nyligen förvärvats för att införlivas med Haapaniemiarkivet, är outrett,¹ men synas desamma såsom »imaginerade kartor med exempel av olika slags situationer» hava avsett att visa vad Haapaniemi kadetterna å skolans trenne kurser kunde presterat. Kartfragmentens höga tekniska och rent av konstnärliga kvalitet, ävensom överensstämmelsen i metoden med de av v. Fieandt själv utförda ovanomtalade krigskartorna utgör ett värtaligt bevis för undervisningens effektivitet. Kartfragmenten äro enligt de franskspråkiga underskrifterna utförda under juni 1815 av följande dåtida kadetter:

Karl Mauritz Martinau, generallöjtnant, f. 18/VII 1797 d. 29/III 1863, kadett 1812—1817.	Teckning N:o 2.
Otto Anders af Meinander, generallöjtnant, f. 24/VI 1798, d. 29/X 1865, kadett 1812—1817.	» » 7.
Frans Fredrik v. Pfaler, överste, f. 18/X 1794, d. 26/VI 1871, kadett 1812—1817.	» » 4.
Carl Gustaf Enckell, överstelöjtnant, överdirektör, f. 29/V 1798 d. 5/II 1849, kadett 1813—1817. Fig. 4.	» » 5.

¹ Samlingen har tillhört apotekaren i Joensuu fil. mag. Hugo Ferdinand Olsson och sedermera dennes dotter fru Estrid Hirn, som uttalar förmodan att någon medlem av familjerna v. Fieandt eller Krogerus överlämnat densamma åt hennes far.

Johan Wilhelm Gammal Ehrencrona, överste, f. 18/III 1795, d. 13/III 1838, kadett 1813—1817.	Teckning N:o	3.
Karl Johan Mauritz Nylander, generalmajor, f. 3/I 1797 d. 1/II 1856, kadett 1813—1818.	»	» 1.
Karl Gustaf Grotenfelt, löjtnant, f. 13/XII 1794, d. 8/I 1842, kadett 1813—1817.	»	» 10.
Karl Gustaf v. Hausen, överste, f. 25/XII 1797, d. 17/VIII 1873, kadett 1813—1817.	»	» 8.
Gustaf Adolf Petander, överste, f. 13/VIII 1796, d. 3/I 1875, kadett 1814—1817	»	» 14.
Nils Adolf Grotenfelt, överste, f. 8/VIII 1797, d. 24/VIII 1857, kadett 1814—1818.	»	» 6.
Henrik Nils Grotenfelt, stabskapten, f. 16/IX 1795, d. 15/V 1855, kadett, 1814—1819.	»	» 12.
Herman Henrik v. Platen, stabskapten, f. 28/III 1798, d. 27/XII 1856, kadett 1814—1817.	»	» 15.
Adolf Otto Henrik v. Sticht, godsägare, f. 12/VII 1796, d. 23/XI 1838, kadett 1814—1818.	»	» 16.
Erik Karlson Ekmansdorff, stabskapten, f. 3/VI 1798, d. 1848, kadett 1814—1820.	»	» 17.
Karl Magnus Paldani, löjtnant, f. 20/I 1793, d. 1830, kadett 1814—1817.	»	» 11.
Otto Karl frih. Rehbinder, geheimeråd, guvernör, f. 27/IV 1797 d. 13/I 1873, kadett 1815—1817.	»	» 9.
Adolf Wilhelm Tamelander, överste f. 5/IV 1799, d. 17/XII 1861, kadett 1815—1817.	»	» 13.

Genom en lycklig slump har samlingen kunnat kompletteras genom den av v. Fieandt författade ovannämnda handledningen »Om Sättet att rita Militäriska Cartor» tryckt i Åbo 1804, således under den tid v. Fieandt fungerade som topografilärare i Haapaniemi.

Beträffande de av v. statsrådet Ramsay donerade fem kartornas öden må ännu några data enligt donatorns egna uppgifter antecknas. De överlämnades till Esbogårds arkiv för cirka ett decennium sedan av numera i Sverige avlidne ingenjören Karl Vilhelm Ramsay (f. 1860 d. 1933), som erhållit dem i arv efter sin farfar brukspatronen Adolf Henrik Ramsay (f. 1797, d. 1838). Denne blev efter sina av J. L. Runeberg besjungne bröders (Anders Wilhelm f. 1777, kadett i Haapaniemi 1792, stupade vid Lemo 1808 och Carl Gustaf f. 1783, kadett i Karlberg, stupade vid Lappo 1808) död och utlösen av systerrarna ägare till Esbogård. Egendomen sålde han emellertid 1823 och överflyttade till Sverige. Största sannolikhet föreligger att kartorna

då funnits på Esbogård och tidigare tillhört den siste ägarens fader, överste Otto Wilhelm Ramsay (f. 1740, vicelandshövding i Nyland 1789, överste 1790, d. 1806) som deltagit i krigshandlingarna 1788—89 och som enligt Wasastjernas ättartavlor uppgives hava varit kadett å Haapaniemi 1755, vilket emellertid är oriktigt, enär krigsskolan icke existerade före 1779. Är däremot uppgiften riktig att O. W. Ramsay varit kadett, så föreligger enda möjligheten att han tillhört den läroinrättning, som skapades av konung Adolf Fredrik och bekostades i Stockholm ur konungens egen handkassa intill 1756, då den indrogs efter ett vid densamma uppdagat revolutionärt försök att genomdriva kungamaktens stärkande. Såsom enda från Finland bördiga kadett vid sagda tidpunkt har nämnts Göran Magnus Sprengtporten,¹ men synes det icke osannolikt, att även Otto Wilhelm Ramsay varit en av eleverna, som bestänkts av sin lärare kapten Stålsvärds blod vid dennes offentliga avrättning.²

Enär v. Fieandt utöver till myndigheterna i Stockholm inlevererade avtryck, såsom ovan nämnt, med Torsten Tavasts bistånd emot betalning distribuerade kartor till hugade köpare, kan man väl tänka sig, att O. W. Ramsay såsom v. Fieandts krigskamrat på denna väg kommit i besittning av kartorna ifråga. Huru den unika handtecknade kartan av samma typ hamnat till Esbogård, är svårare att gissa. Kartans renritare C. J. von Kræmer hade icke varit Haapaniemikadett och något exemplar av kartan finnes icke på Krigsarkivet i Stockholm.

Att man på högsta ort i Stockholm uppskattade de ledande Haapaniemimännens rekognosceringskicklighet och kartritningsförmåga framgår exempelvis av guvernörens för Carlbergs krigsakademi greve Cronstedts anhållan hos Kungl. Maj:t av 24 maj 1796 om transport till akademien av en f.d. Haapaniemikadett Carl Gustav Tavaststjerna för att »förestå informationen i denna prydliga och nödvändiga del av en officerares kunskaper». I motiveringen skriver greven bl.a.: »Kunskapen att författa militära kartor men i synnerhet att giva situationerna sin rätta expression äro otvivelaktigt saker, som utan en lång övning och god handledning ej kunna vinnas. Detta har hittills till sin fullkomlighet blivit förbehållet åt några personer av finska rekognosceringen, vilka i närmare 20 år däruppå övat sig, och lärer samma kunskap i perfektion hädanefter stanna inom dem och några få lärgirige, som kunna nalkas desamma, och slutligen kanske kunskapen, i den grad den nu äges, dö ut, åtminstone avtyna». Tavast

¹ Nordenstreng, a. a., s. 4.

² A. a., s. 3.

stjerna blev utnämnd och kvarstod såsom lärare i topografi vid akademien från år 1797 till 1806 samt efterträddes av den likaledes i Haapaniemi utbildade brodern Jakob Johan, vilken skötte befattningen i 19 år.¹

På den topografiska undervisningens område likasom i de flesta övriga avseenden blev Finska Kadettkåren i Fredrikshamn en trogen arvtagare av Haapaniemitraditionerna, och dess elevers skicklighet i rekognosceringsförmåga framhölls såsom exemplarisk på en tid, då kartupptagning utgjorde en särskilt viktig gren av officersutbildningen.

Carl Enckell.

REFERAT.

Militärtopographische Kartenzeichnung in Finnland vor 150 Jahren. Der Leiter der schwedischen Kriegsakademie in Carlberg, Graf Cronstedt, schrieb am 24. Mai 1796 an den König, dass nur einige Offiziere vom finnischen Rekognoszierungskorps voll befähigt seien, militärtopographische Karten aufzunehmen, und er bat somit um Ernennung eines in Finnland ausgebildeten Offiziers zum Lehrer an der Kriegsakademie. Mit systematischen Militärkartenaufnahmen hatte man im östlichen Finnland bereits zwanzig Jahre zuvor begonnen, und der grösste Teil der daran beteiligten Offiziere gehörte der Savolaks-Brigade sowie der in Haapaniemi 1779 gegründeten finnischen Kriegsschule an. Besonders hervorragend im Kartenzeichnen war der seit 1794 als Topographielehrer und später als Leiter der Schule tätige Oberstleutnant *Otto Carl von Fieandt*, welcher während des Krieges gegen Russland 1788–92 zahlreiche Aufnahmen von Kriegsschauplätzen machte und solche später als kolorierte Kupferstiche an Waffenbrüder verteilte.

Die Überlassung mehrerer Karten letzterer Art an das finnische Nationalmuseum sowie einiger als Schularbeiten von Kadetten der Kriegsschule Haapaniemi ausgeführten Handzeichnungen hat Verfasser veranlasst, einige Angaben über Ende des 18. Jahrhunderts in Finnland tätige Militärtopographen und ihre Arbeiten zusammenzustellen.

Besonders wird hervorgehoben, dass die grosse Fähigkeit im Kartenzeichnen der in der finnischen Kriegsschule ausgebildeten Offiziere nicht allein die Anerkennung der leitenden Militärbehörden in Stockholm fand sondern auch nach Eroberung Finnlands von Zar Alexander I. hoch geschätzt wurde und sogar politische Folgen für die späteren Geschicke des eroberten Landes hatte.

Schon kurz nach Friedensschluss wurde im J. 1812 die Kriegsschule mit zum grössten Teil früherem Lehrpersonal vom Zaren als Militärtopographische Anstalt neu errichtet, und vier Jahre später konnte ihr Lehrplan insofern vervollständigt werden, als in Haapaniemi ausgebildete Offiziere das Recht erhielten, in allen Waffengattungen des russischen Reiches zu dienen. Dieser Erfolg ist nicht allein der zielbewussten Tätigkeit des finnländischen Staatsmannes, des Grafen G. M. Armfelt, sondern vor allem dem ausgezeichneten Unterricht sowie dem hohen Niveau des Kartenzeichnens zu verdanken, das den leitenden Russen imponierte. Die oben

¹ A. a., s. 60.

erwähnten mit französischer Unterschrift versehenen Schulzeichnungen wurden im Jahre 1815 offenbar zu Demonstrationszwecken nach Petersburg gesandt und später den Sammlungen des Kriegsministeriums einverleibt, woher sie auf unbekanntem Wege in das Archiv einer alten finnischen Familie sowie vor kurzem in das Nationalmuseum gelangten.

Das finnische Kadettenkorps, das zu jener Zeit, als Finnland einen Teil des schwedischen Königreiches ausmachte, aus dem Zeichenkontor der rekognoszierenden Offiziere hervorgegangen und anfangs als Topographenanstalt vom russischen Eroberer wiedererrichtet worden war, hatte jedoch den in den Statuten nirgends präzisierten politischen Hauptzweck, Söhne finnischer Familien für spätere höhere Staatsstellungen im eigenen Lande auszubilden. Das Kadettenkorps wurde im J. 1820 nach Fredrikshamn verlegt, und während der Zeit des autonomen Grossfürstentums wurden die meisten Staatsstellungen, deren Inhaber mit russischen Behörden zu tun hatten, von ehemaligen Offizieren besetzt, die nach einer gewissen Dienstzeit in Russland in die Heimat zurückkehrten und die in der Ferne erworbenen Sprachkenntnisse und Erfahrungen im Dienste des eigenen Landes ausnutzten. Auch im Kadettenkorps von Fredrikshamn wurde das hohe Niveau der Militärtopographie traditionsgetreu aufrechterhalten.
